



Béla Hamvas

Poeta sacer



1.

Osvrćući se na posljednja dva stoljeća povijesti, čovjek jedva da može ili uopće ne može prigušiti stanovitu neobičnu zabrinutost. Iz naraštaja u naraštaj, iz svijeta su planski iščeznuli, gledajući odozgo nadolje, najprije kraljevi, zatim redom: biskupi, velikaši, državnici, znanstvenici, vojnici, umjetnici, te ili su se izgubili zauvijek, ili su na njihovo mjesto stupili neki dvojbeni, sumnjivi likovi.

Bilo je onih koji su željeli uspostaviti red, kao što je Napoleon pokušao nanovo kraljevstvu vratiti dostojanstvo. Tu i tamo našao bi se neki biskup ili velikaš koji bi još htio spasiti svećenstvo i plemstvo. Našao bi se i pokojni državnik, znanstvenik, vojnik i umjetnik. Sve je to, međutim, nalikovalo izoliranim pokušajima.

Jer možda nije nestala samo neka vladarska obitelj, nego kraljevski čovjek; i nisu izumrli biskupi i velikaši, nego svećeničko i aristokratsko biće. A možda i nisu izumrli, samo su se povukli i napustili svoja mjesta. I možda to i nisu napravili iz slabosti, nego promislivši dobro, iz staloženog uvida. Povukli su se jer ih stvarnost



čovječanstva, koja je postala žrtvom neke zagonetne, mračne pošasti, više ne zaslužuje, i jer je postala nedostojna časti koju bi joj oni iskazali svojom vladavinom.

Ali gubitak velikih ljudskih mjesta i povlačenje velikih ljudi postaje kobno zastrašujuće tek onome tko je čuo kako gomila, zahvaćena mračnom pošasću, trijumfalno kliče svakom prilikom kada nestaje mjesto, kada se veliki čovjek povlači, kada se neki pokušaj ponovnog uspostavljanja izjalovi i propadne. Pošast je počela time što je svatko zahtijevao prijestolje. Nastavila se tako što je svatko počeo potraživati svećenička prava, potom aristokratska, potom prava na znanje. Nije to velika stvar, govorili su. Svatko može postati vladar, svećenik, znanstvenik, umjetnik. Svi smo jednaki. Svi znamo sve, i ako ne znamo, naučit ćemo. Kao da se može naučiti kako biti kralj, velikaš i svećenik.

Kada su kraljevi čuli za to, odrekli su se svoje titule; svećenici, znanstvenici, vojnici, državnici također. Bilo ih je nekolicina koji su podigli glas, njih su raščetvorili. Ostali su rekli: ako je to za vas vlast, budite vladari; ako



je to za vas plemstvo, budite plemići. Što su mogli učiniti? Kasnije se već pojavilo i evanđelje pošasti te je započelo premazivan je svijeta unatrag – uprljati sve što je čisto, satrati sve što je veliko, zgaziti one koji dižu glavu, otrovati ono što je zdravo. Tako nestaju i nestali su država, nacija, narod, rad, bogatstvo, religija, ljubav, ljepota, snaga, rat, plemenitost, igra, ukus, istina.

2.

Der Tempel brennt, ein halbes tausend fahr muß weiterrollen bis er neu erstehe (Stefan George) – svetište gori, i pola će tisućljeća protutnjati nad nama dok se iznova ne izgradi. Svetište, sveti krug zajedničkog života, Temenos, gori. Mračni naraštaj provalio je u nj i zapalio ga. Kraljevi i plemići i državnici i svećenici i suci morali su ga napustiti. Otada se život nalazi izvan svetog kruga: prljav i neposvećen. Nema središta, nema slave, nema dostojanstva - samo nagomilana otimačina, urota. Nema odgovornosti, samo interesa. Bepomoćnost. Odluka se obično tražila od bogova, kada je bilo opasnosti i dvojbe narodima su uvijek njihovi Delfi govorili što im je činiti: središte je odgovorna glava, Moć, Gospodar. Svi Delfi su



izgubljeni. Temenos je srušen. Evo opasnosti i dvojbe, a nema odluke, nema smjera, nema cilja, nema puta, samo teturanje, pomutnja, zabluda, stid, bijeda, sramota, užas, briga, grijeh, bruka. Svatko tko je nešto znao, tko je nešto razumio, tko se usuđivao učiniti nešto, tko je bio netko, skrio se. *Der Tempel brennt.*

3.

Sveti krug sada već čuva samo jedan čovjek: pjesnik. Nije poznato jesu li ga kraljevi, svećenici, kneževi, vojnici, umjetnici zamolili da ostane, ili je zadatak prihvatio sam; ili je tek bio posljednji te je, kada su svi otišli, rekao: izdržat ću. Ili će konačno i on otići, i Temenos više nitko neće nastanjivati i čuvati.

4.

Od trenutka kada je u svetom krugu ostao sam, pjesnik je morao preuzeti kraljevsku vlast, dostojanstvo velikaša, svećenički obred, borbeni poriv vojnika, sudačku pravednost, znanstveničku strast za znanjem, sve zadatke umjetnika, viteza, liječnika, proroka, mislioca – počev od tog trenutka pjesnik je prerastao uobičajenog



pjesnika.

Prije se čovjek još mogao zadovoljiti poviješću književnosti koja je govorila da pjesnik izražava nacionalni duh. Pa prije pjesnik doista gotovo da i nije imao drugu ulogu. Iako ne uvijek, ali uistinu često bio je političko biće, koje je izražavalo svijet klase, staleža ili naroda. Izraz je bio shvaćen na sljedeći način: duh, slika, osjećaj nalaze se gotovi u naciji, pjesnik nalazi riječi za njih i kroz sebe objašnjava narod. Ako bi našao nešto novo za reći, mogao je to biti samo izraz date zbilje. Ako bi narod, vrijeme, klasa naginjali revoluciji, opjevavao bi revoluciju, ako bi narod bio potlačen, potlačenost, ako bi propao, propast, ako bi se nadao, nadu. Uvijek ono i samo ono što jest. Pjesnik je samo izražavao.

Usljedilo je razdoblje psihologije, pa se i pjesnika objašnjavalo psihologijski. Od političara postao je genij. Psihologija je odvojila običnog čovjeka od darovitog i istraživala stupnjeve darovitosti. Veliki talent bio je genij. Dokučiti ga se može razumijevanjem. Ukoliko je to moguće. Sasvim se neće moći nikada, jer genij je po kvaliteti nešto drugo od običnog čovjeka. Pjesnik je viši



psihološki kvalitet.

Dvije navedene teorije pokušala je obuhvatiti duhovna povijest. Povezala je onoga koji izražava i genija, i rekla da pjesnik proživljava i sažima. Povijesna razdoblja, svjetonazori, stavovi i duhovna strujanja stječu se u njemu. On je taj koji u povijesti proživljava svijet kao cjelinu, sažima ga, objedinjuje i ovjekovječuje. Pjesnik je zato s gledišta povijesti i duha beskonačno važniji od vladavine, rata i otkrića. Pjesnik je istinski zalog duha povijesti.

U kulturnoj se morfologiji, opet, pojavila nova teorija. Pjesnik je ovdje tvorac kulture. Pjesništvo je čimbenik kulture, poput prava, religije, umjetnosti i duha. Sve je stvorila kultura, počev od remena na sandalama do ideje o besmrtnosti: pjesništvo se može smjestiti negdje između to dvoje. Tko je pjesnik neizvjesno je, ali potpunost kulture zahtijeva da pjesništva bude, baš kao i odjeće, novca ili Boga.

Problem s tim teorijama nije u tome što su nespretne i nemaštovite i glupe i naivne i nezgrapne i lažne i primitivne i neupućene. Jer su nesumnjivo bez izuzetka



takve. Nijedna od njih ne razumije što je to pjesništvo. Sve ga poimaju kao pasivni akt: kao izraz, kao rezultat psihološke kvalitete, kao preživljavanje, kao sažimanje, kao tvorbeni čimbenik kulture. Upravo se zato na te teorije ne može i ne smije gledati drukčije nego kao na uzaludne pokušaje neupućenog čovjeka iz gomile da razumije pjesnika. Štoviše, sve te teorije nisu drugo do nagon proizašao iz zavisti bića gomile, koji pjesnika, time što ga pokušava razumjeti, vuče dolje k sebi, u želji da ga učini sebi jednakim. *Tout comprende c'est tout mépriser.* Poimanje pjesnika kao izraza, psihološkog kvaliteta, kao onoga koji proživljava i sažima, te kulturnomorfološka poimanja, osveta su mračnog naraštaja. Ali i više od toga: sve te teorije bez izuzetka i brižno ne žele primijetiti upravo ono što je jedino važno: pjesnikov aktivitet.

Na kraju, pak, ono najvažnije. Teorije su, službeno, objavljivane u knjigama. A mračni naraštaj stvara knjige zato da bi se legitimirao: jer ono što on živi upravo je suprotnost onome što se nalazi u knjigama. Ta nacifrana teorija o pjesniku samo je brbljanje u prazno, neozbiljno, jer je potpuno irealno, i u stvarnosti nitko ni ne vjeruje u



nju. U zbiljskom životu pjesnik niti izražava niti proživljava, i nije drugo do naprosto luda. Luda je zato jer se ne bavi unosnim novčanim prihodima, ne trudi se oko utjecajnih mjesta u društvu. *Nur Narr, nur Dichter*, kao što kaže Nietzsche. To je shvaćanje koje neposredno proizlazi iz gomile, to je opće, to je javno mnijenje. Pjesnik, kažu s podrugljivom, superiornom, omalovažavajućom i ponižavajućom nadmoći: lakrdijaš, ništa drugo.

5.

Krajem prošlog stoljeća situacija se počela prepoznavati. Iskrsnuli su krugovi koji su odlučno istupili iz gomile i hotimično se izdvojili; oni su vidjeli da Temenos gori i da je jedino pjesnik ostao na svome mjestu da bi sačuvao svetište. Ali vidjeli su i da pjesnik, ako želi dostojno ispuniti svoj zadatak, mora doći do samosvijesti. Mora znati tko je. U dotadašnjim teorijama primijetili su jednu bespomoćnost, koja onome što želi objasniti ne može doći ni blizu; ali primijetili su i podmuklu osvetu, koja je od pjesnika željela načiniti samo glasnogovornika, čimbenika kulture, znači



funkciju, instrument, štoviše bilo im je poznato da pjesnika, na kraju krajeva, svatko smatra samo klaunom.

Jedan od izdvojenih krugova - njemački krug Stefana Georgea koji se okupio u *Kreisu* - prvi je počeo razumijevati pjesnika u njegovu istinskom biću i pjesništvo u cjelokupnoj njegovoj zbilji. Slika koju su oblikovali nije bila potpuna. U Georgeovom je krugu poimanje pjesnika još uvijek bilo u znaku pasivnosti. Već su znali da je ono o čemu ovisi cijela sudbina, ne samo pjesnika nego naroda, čovječanstva: Temenos. Moralo je biti vatre, crkve, kruga, mjesta koje je čovjek posvetio bogovima - magičnog prostora pred kojim bi čovjek skidao sandale pri ulasku jer je to sveta zemlja, gdje ljudski svijet prestaje, gdje gori vatra duha, gdje čovjek više nije čovjek, nego kozmički sin svemira, gdje, kako piše Mallarmé: naš bitak postaje autentičnim. Jer u Temenosu ljudski život čuva red, ljepotu, uzvišenost, plemenitost.

Georgeov krug je pjesnikov zadatak razumio kao Službu i Vladavinu. Jer vladati ima pravo samo onaj koji se pokori; vlasti je dostojan samo onaj tko služi. Služi



narodu, ako i ne ovom narodu, bogovima, duhu, čistoći, poretku. Pjesništvo je takva uzvišena služba. I vlada duhom, narodom, ljepotom i svijetom. I ta je vladavina pjesništvo.

Čuvar Temenosa je vladar i sluga. I pjesnik tom vladavinom koja služi čuva središte ljudskog postojanja: »Vječno Carstvo«. Mallarmé kaže da je to *germe final* čovječanstva. Čuvar je svete tradicije vječnog čovječanstva, božjeg bitka - tome služi, i u to ime vlada.

Prema *Kreisu* sudbina pjesnika je krug. Kada se u čovječanstvu pojavi pjesnik, skupe se u krug oni koji su prema svojoj sudbini dostojni stupanja u svetište. Oni koji žive u Svetom Krugu, pak, osnivači su i prvi stanovnici Vječnog Carstva. Tako se oko pjesnika oblikuje nova zajednica, i prvo pleme novog i posvećenog naroda koji je središte Carstva.

6.

»Tko se u većoj mjeri od drugih predao Moćima, ili tko je u većem stupnju prisvojio Moći, taj je za ostale ljude predmet strahopoštovanja. Punog stvaralačke snage i zapaljive rasprskavajuće tvari, okolina ga smatra toliko



opasnim, štoviše zastrašujućim, da u komunikaciji s njime primjenjuje mjere predostrožnosti, i drži kako je najispravnije, ako ne sasvim, a ono što je više moguće, izdaleka ga zaobilaziti.«

To je sacer biće. Sacer ima dva smisla: označuje svetog i prokletog, poštovanog i prezrenog, uzvišenog i bijednog. Sacer je u drevno doba bio kralj. Mnogo više nego drugi, on je bio predan Moćima, i u mnogo većoj mjeri prisvajao je Moći, pun stvaralačke energije i rasprskavajuće tvari, tvorac uništavatelj, zastrašujuće uzvišeno biće, koje je u ime cijelog naroda održavalo vezu s gornjim svijetom, i koje je pred bogom predstavljalo cijeli narod. Ali sacer je mogao biti i biskup, mogao je biti izuzetan knez ili državnik, ili vojskovođa, kojega su Moći u višoj mjeri koristile kao svoje oruđe. Sacer je bio svećenik žrtvovatelj, prorok, proročica, liječnik, filozof, u kojemu su u višoj mjeri živjele zastrašujuće i uzvišene sile svijeta, kobna kozmička dvosmislenost: stvaralački nagon i uništavalačka strast. Sacer je bio onaj preko kojega su Moći bile u bližoj vezi s upitnim, nesigurnim, blještavim, mračnim, rastrganim i uzvišenim svijetom. Sacer je bio



granično biće, koje je među ljudima značilo i predstavljalo božansko a među bogovima ljudsko, i živio je jednom nogom ovdje, a drugom ondje, u dva svijeta, kao udvojeno biće, s dva lica, dvije odgovornosti, i sadržavao je dva svijeta. Zato mu se smjelo prilaziti samo oprezno, razgovarati s njime samo preko stanovitih formi, po mogućnosti ga ne dodirivati i oslovljavati uvijek samo imenom i titulom koji mu dolikuju. Zato mu se smjelo prići samo uz duboki naklon, pognute glave, tihim glasom, ponizno, u svečanom odijelu, samo uz strogo uvažavanje određenih pravila.

7.

Evola u svojoj velikoj knjizi¹ pripovijeda na koji je na način sacer – dostojanstvo vladara drevnoga božanskog kraljevstva dospjelo niže, u ruke biskupa, kako je tonulo dalje do aristokrata, još niže do plemstva, kako je propadalo sve niže dok se nije izgubilo. Posljednja su dva stoljeća povijesti bila već samo potpuna i očigledna

1 Hamvas prema svemu sudeći misli na Evolinu knjigu »Pobuna protiv modernog svijeta« (*Rivolta contro il mondo moderno*, 1934.). Talijan Julius Evola (1898-1974) kod nas je malo poznat mislilac, dok se, recimo, u današnjim, radikalno desnim mađarskim i srpskim intelektualnim krugovima rado citira. Hamvas Evolu, vjerojatno zbog naklonosti potonjeg fašizmu, nakon II. svjetskog rata više gotovo i ne spominje. (Prev.)



katastrofa, kada su iščeznuli kralj, svećenik, aristokrat, sudac, umjetnik, borac, a nije ostalo ništa drugo do ološ.

Nitko više nije bio dostojan da bude sacer: da posreduje između ljudskog svijeta i Moći te između svijeta Moći i čovjeka, da ih aktivno povezuje i zrači. Nitko više nije bio pogodan za to da bolje i u većoj mjeri od ostalih prisvaja i biva prisvojen od strane Moći. Nitko više nije bio dovoljno uzvišeno strašan da bi se ostali ljudi u komunikaciji s njime držali mjera predostrožnosti, ili ga ponizno oslovljavali, tiho, u svečanom odijelu, njegovim uzvišenim imenom. Samo pjesnik.

Tako je pjesnik postao kralj, potomak, simbol i čuvar biskupa i vojskovođa. Tako je pjesnik postao sacer, predmet strahopoštovanja, tako su se u njemu ujedinili svećenik, prorok, liječnik, sudac, mislilac, kralj, vođa - sveti i prokleti, poštovani i bijedni, uzvišeni i prezreni: simbol prisustva Moći među ljudima.

8.

Nedavno se pojavila neobična knjiga o odnosu Goethea i Schillera. Autor tvrdi da su Goetheov nepomutivi spokoj i nadmoćna snaga budili ljubomoru kod njegovog



prijatelja, i više od toga - *ressentiment*. Ne otvoren. Oči u oči i u svjesnome dnevnom svijetu, prijateljstvo se činilo nepromjenjivo bliskim i pravim. Schiller, međutim, u svijetu istinskijem i dubljem od dnevnog nije mogao podnijeti geteovsku neobuzdanu, neustrašivu, bogatu slobodu naravi. Ta je zavist sve više odlučivala i određivala sve drugo kod Schillera. Dakako, opet ne otvoreno. Kad bi došao do te spoznaje, ustrašeno bi je odbacio i ne bi povjerovao u nju, razdirući *ressentiment* već je toliko ovladao njime da više nije znao misliti, stvarati, osjećati, pisati drugo osim onoga što je potjecalo iz te zavisti, i što je davalo protutežu i potajno potkopavalo Goetheovu neobuzdanu, strašnu, spokojnu i vedru slobodu. Zavidna ljubomora uvukla mu se u egzistenciju. Postala je tvorbenim faktorom i cijeli se čovjek počeo kristalizirati oko te točke.

Uvijek je nepopravljiva katastrofa kada netko nešto ne može asimilirati. Schiller je počeo gubiti Schillera, i postajati samo negativnim Goetheom, ali takvim negativnim Goetheom koji bi mirno mogao reći ono što je Nietzsche rekao za takvo biće: *auch mich schuf der ewige Haß*



- i mene je stvorila vječna mržnja. Kobno je u toj egzistenciji što joj je postojanje već potpuno izgubilo vlastitu težinu i postalo tek pukom protutežom, i usto protutežom onome koga se duboko i izjedajuće mrzi. Postaje imitacija i kopija; jer se iz skrivene dubine divi svome prijatelju, i ushićenost njime toliko je snažna da ne dopušta njegovom biću doći do riječi. Nema snage da slobodno izrazi ushit, i ne umije reći: veseli me živjeti u sjeni takve veličine. Nema u njemu dovoljno poniznosti za to, suviše je ohol. Titanski. Poštovanje i divljenje je prepustio vanjštini i prividu, u kojemu se, tako naoko, prijateljstvo mirno razvijalo na dnevnom svjetlu. Ali u istinitijoj noći, ne samo što nije trpio bogatu i široku vedrinu svoga prijatelja, nego čak ni vlastito divljenje prema njemu. Po danu je ipak bez zadržke bio njegov prijatelj i obožavatelj. Podsvjesno, međutim, sve to nije prihvaćao i izjedajući *ressentiment* razdirao je sve. A noću bi se grizao pucajući od bijesa, jer nije umio biti tako neustrašivo slobodan. To, opet, nije prihvaćao, jer se pri punoj svijesti iznad svega divio prijatelju. Goethe je za nj bio i prijatelj i protivnik - divio mu se i mrzio ga,



ushićivao se njime i zavidio mu. Ali i jedno i drugo uz jasnu spoznaju o neizmjernej nadmoći svoga protivnika, kao što mu je bila jasna i vlastita bespomoćnost. U svome očaju, međutim, već i nije mogao misliti na vlastito uzdizanje, samo na srozavanje drugog. Zavist ga je toliko zaslijepila slikama o nadmoći drugog da se osjećao pobijeđenim, i tako je u poraženosti - *Acheronta movebo* - zazivao donji svijet.

To bi otprilike bio, ako ne sadržaj, a onda smisao knjige.

9.

Treba izabrati mjesto s kojega se može vidjeti zašto je odnos između Goethea i Schillera bio takav i zašto je morao biti takav. Mjesto nije ni u jednome ni u drugom; kada bi tako bilo, ispostavilo bi se da je prvi ili drugi imao »pravo«. Autor gore spomenute knjige sudi iz Goetheove perspektive, a otuda se doista čini: jadni Schiller, pao je kao žrtva činjenice da se nije mogao bez zadržke diviti veličini svoga prijatelja. Dakako, moguće je i ovakvo stajalište: Goethe je bio taj koji je, svojom većom snagom, prodornijom magijom svoga znanja, uništio nježnijeg i osjetljivijeg, ali čistijeg i uzvišenijeg Schillera.



Možda bi ga se čak moglo pozvati na odgovornost zbog Schillerove rane smrti: uklonio je s puta jedinog čovjeka koji je imao uvid u njegove karte, čije je čisto i djetinje biće jedino bilo sposobno prepoznati i otkriti pravi smisao čarolije koju je Goethe stvarao.

To bi objašnjenje bilo upravo jednako krivo koliko i prijašnje. Mjesto prosudbe nije ni u prvom ni u drugom, nego u trećem: u Hölderlinovom biću. U pjesniku kojega je svjetlost prve dvojice toliko zamračila da je živio svoj život i pisao svoja djela nezapažen, nepoznat, izgubljen, kojega je Goetheova spokojna i slobodna vedrina potisnula jednako koliko i Schillerovo etersko nadahnuće i čistoća.

Tako se moglo dogoditi da među tom trojicom Goethe bude najtrijumfalniji, Schiller manje, a da Hölderlinu ne pripadne ništa od trijumfa, premda je među njima Hölderlin bio ponajviše pjesnik, Schiller manje, Goethe najmanje.

Prema klasičnom antičkom primjeru pjesnik je bio heroj i prorok. Ta je pjesnička egzistencija odgovarala starom vijeku. Početkom XIX. stoljeća, međutim, s obnovom



vanjskih oblika klasičnog pjesništva, nije se mogla iznova stvoriti i pjesnička egzistencija drevnog doba. Svetište je gorjelo i Temenos se počeo prazniti. Trebalo je prihvaćati. Tko, pak, nije prihvaćao, taj je odbacivao, Pjesnik je već bio sacer biće svetog kruga, koji je pred Moćima preuzimao grijehe naroda na sebe. Jedino su još u njemu bile božanske sile, koje su mogle pružiti protutežu mračnim grijesima.

Goethe nije bio čovjek koji bi prihvaćao. Dapače, bio je čovjek koji je samo uživao. Faust, koji je u svemu tražio zadovoljstvo, koji je sve stresao sa sebe da bi mogao ostati nadmoćno slobodan i bezbrižno vedar, potpuno spokojan i nepomućeno razuzdan. Schiller mu, pak, nije zavidio na njegovoj neustrašivoj, bogatoj slobodi. Schilleru je bilo nepodnošljivo da pjesnik koji, poput Goethea, raspolaže božanskim sposobnostima, tako bešćutno otklanja ono što je poeta sacer tada već morao prihvatiti. Schiller je počinio grešku samo time što je vjerovao da jedino Goethe može izvršiti veliki magični akt preuzimanja stvari na sebe. On bi smatrao ispravnim da se Goethe, biće veće i više od njega, poduhvatio



čuvanja Temenosa i prihvaćanja mračnih grijeha. Pokraj svoga prijatelja nije se osjećao dostojnim te uzvišene dužnosti. Patio je što Goethe nije razumio, nije znao o čemu je riječ. Ili, još prije će biti da je patio jer je vidio da Goethe dobro zna što bi morao činiti, ali ovaj nije htio napustiti svoj osobni spokoj i bezgranični poriv za uživanjem, faustovsku žudnju za srećom i titansku strast za veseljem, izbjegavao je svjesno sve što je mračno i pred potresnim stanjem svjetske situacije zatvarao je oči, prešućivao ga je, poricao, prikrivao. I Goethe je izbjegao zadatak poete sacera. Ali tko izbjegava zadatak, prebacuje ga na drugog. Čuvanje Temenosa između njih dvojice tako se prebacilo na trećega: na Hölderlina. Tko stvar ne prihvaća, gura je k drugome, tko je ne uzima na sebe, stavlja je na drugoga. Goethe i Schiller prebacili su dužnost Svetog Kruga na jedinoga svog suvremenika koji je prihvatio i uzeo stvar na sebe, na Hölderlina. Konačno, nastala je situacija koja je primijećena tek stotinu godina kasnije, da pravi pjesnik njemačke klasike nije ni Goethe ni Schiller, nego Hölderlin. Zašto? Jer je ono što je Schiller svome prijatelju ponudio iz poštovanja: dostojanstvo



čuvanja Temenosa, Goethe otklonio. I dostojanstvo je pripalo onome tko ga je prihvatio. Tko je uzeo na sebe i podnio sve što je došlo i bilo – sve grijehe iz tmine naroda. *Er fernab fühlt allein das ganze Elend und die ganze Schmach*, kao što piše George: u sebi samom on osjeća svu bijedu i svu sramotu.

10.

Sredinom stoljeća situacija je već jasnija. Baudelaire već zna da se ne može birati: pjesnička sudbina više nije u spokojnom izražavanju, niti u genijalnosti, ni u proživljavanju, sažimanju, herojstvu, proroštvu. Biti pjesnikom znači preuzeti na sebe čuvanje simbola svih ostavljenih i napuštenih ljudskih titula. Pjesnik treba u isti mah biti kralj, svećenik, mislilac, sudac, vojnik, državnik – od svakog zadatka nepodnošljivo daleko, sâm, usamljen, u tajnosti, bez slave, štoviše držati se daleko od gomile, skrivati smisao svojih činova u sebi i ne davati od sebe ni glasa o značenju svoje osobe. /' *ai plus de souvenirs que si j'avais mille ans... je suis un cimetière... un pyramide, un immense caveau, qui contient plus de morts que la fosse commune* - moja sudbina je teška kao da živim već



tisuću godina... ja sam groblje... piramida, golem
provalija, u kojoj je više mrtvih nego u zajedničkoj
grobnici. Pjesnik je grob umrlih kraljeva, vojnika,
umjetnika, svećenika, onaj tko čuva u sebi ljudsku
veličinu do uskrsnuća. I nitko ne smije znati za njega: *être
un saint et un héros pour soimême*. Tajna. Malo njih je moglo
podnijeti tu sudbinu bez katastrofe.

11.

U sudbini poete sacra najteže je podnijeti novi odnos
prema narodu. Pjesnik preuzima sudbinu naroda na
sebe. Taj ritual, međutim, mora ostati tajnom, jer će se,
ako se objavi, izgubiti smisao misterija. Osim toga, čim bi
se obred otkrio, a značenje pjesnikova bića postalo javno,
narod bi ga odmah oklevetao. Jer narod je već potonuo
tako duboko da ne vidi svoje grijehe; osjeća se nevinim,
čistim i uzvišenim. I kada spazi pjesnika preplavljenog
griješima koje je preuzeo na sebe, prisiljen je najednom
spoznati situaciju. Zna da u poeti saceru vidi sebe. Zna, i
sada više ne poriče, da živi u neposvećenoj sramoti. Kada
spazi bijednog patnika, »prokletnika«, jako dobro zna
zbog čega jadnik pati i još bolje zna tko je zapravo taj



prokletnik. A onda se u demonskoj strasti bjesomučno baca na pjesnika, blati ga, ismijava, kleveće kako je lud, proganja, poriče. Ne može ga trpjeti. Neće se umiriti dok ga ne uništi. Dok ne razbije zrcalo koje mu pokazuje njegovu vlastitu gnusobu. Prije XVIII. stoljeća nije bio poznat lik poreknutog i omalovažavanog pjesnika. U posljednja dva stoljeća, pak, uopće nije bilo istinskog pjesnika koji ne bi trpio porugu i progon, to poniženje i konačno taj slom.

Pjesnik je tek razmjerno kasno, potkraj stoljeća, došao do svijesti kako, budući da se uslijed promjene odnosa prema narodu obrnula situacija, više ne smije željeti javnost. Naprotiv. Mora tražiti zaštitu da bi izbjeglo kontakt sa zajednicom, s popularnošću, prostim čovjekom. Tko to nije znao, toga ništa nije čuvalo od sramotne propasti. Tko je to znao, izumio je vlastitu metodu da se odvoji od naroda. U neku ruku morao je sebe učiniti nedohvatljivim i nedodirljivim. Morao se držati daleko od javnosti. Skrio se i živio u tajnosti; pisao teško razumljivim jezikom; uzdigao se u uzvišeni duhovni svijet; našao osobitu i unikatnu simboliku.



Pjesništvo je čuvalo misterij unutar kojega je moralo ostati, i samo su inicirani znali za njega. Za tajnu su najčešće i oni smjeli saznati tek naknadno, nakon pjesnikove smrti. Kao da se nije smjelo znati gdje i kod koga gori sveta vatra. Morao se skriti pred ološem, koji bi do smrti gonio svakoga tko se bunio protiv potonuća u močvaru.

12.

Mallarmé je bio prvi pjesnik koji je vidio da je već i plansko skrivanje izgubilo smisao. Jer tko zatvara samog sebe, propada; pravi život ne može se živjeti u zrakopraznom prostoru, u palačama duha, u kostimu. Istina je da pjesnik ne smije tražiti narod; svako pjesništvo koje želi biti popularno izdaje samo sebe. Tu nema izuzetka niti ga može biti. Ali zatvaranje ne rješava situaciju, jer poezija koja se zatvara pred narodom postaje privatna stvar i obesmišljava se. Skrivajući se i izbjegavajući podsmijeh, progon i slom, pjesnik želi izbjeći krajnji korak sudbine poete sacera. Želi se spasiti kao čuvar Svetog Kruga. Sudbina čuvara Temenosa ispunjava se onda kada se on žrtvuje. To je pravi smisao



života poete sacera: kada se sva ljudska veličina povuče i svako božansko mjesto ostane prazno, kad on stoji ovdje, sam, kao čuvar Svete Vatre, i za tu vatru i kroz tu vatru mora sebe žrtvovati. Zato je sacer pjesnik: vatru hrani vlastitim životom i održava je svojom smrću. Zato je veličanstven i strašan, božanski i proklet, svet i jadan. Žrtva nije lomača na pozornici, nije javni autodafé, egzekucija, patetična i pitoreskna smrt koja se kao slika može okačiti na zid. Ima za to dosta primjera, od Hölderlina preko Baudelairea do današnjih dana. Ne odigrava se tu efektna tragedija, nego dugi, izjedajući rasap što hrani polagane i tihe muke, histerija živaca, manije, bolesti, sramotna sumnja, strah, pad u prljavštinu, propadanje, otrovi, iscrpljujuće bolesti i davljenje smrdljivim i zagušljivim plinovima. Žrtva se odigrava na jednako skrovitom mjestu kao i pobjeda: pjesnikova tragedija upravo u takvoj tajnosti postaje žrtvom. I bit će pobjednik u istome misteriju u kojemu je pao. Jer sve je tu simbolično, čuvanje Temenosa jednako kao preuzimanje grijeha, slava bivanja u dodiru s Moćima i prokletstvo sramotnog uništenja. Misterij za



koji nitko ne smije znati: odnosno kojega treba živjeti, neovisno o tome je li viđen ih nije, kao i o tome tko ga vidi. Ne treba se skrivati. A ni ne smije se. Ali ne treba ni istupati pred javnost. Ni to se ne smije. Smije se samo jedno jedino: prihvatiti. Preuzeti sudbinu na sebe i postati žrtvom.

13.

Iskazivanje poštovanja Mallarmeovom uzvišenom i bogatom pjesništvu sada ne može biti zadaća. Riječ je samo o tome da »isključivanje svega što nije takozvano umjetničko iz pjesništva gura pjesnika na rub provalije«. Zatvaranje vodi u propast. Pjesništvo počinje biti prepredenim majstorstvom i filologijom. »Taj protuprirodni, apstraktni život sjena koji se sastoji od pukoga destiliranog estetskog idealizma više nije održiv i mora biti ukinut.« Glas razmaženog i neodgojenog Ja mora zanijemiti. Mora se napustiti topla kuća; ugušiti tašta oholost, zatrti zamorna pseudoaristokracija mišljenja.

Gordost kulta ljepote u pjesnika koji gomilu drži daleko



od sebe i »apstraktno djevičanstvo« ljepote - do nadljudskosti uzdignut poetski duh - postali su demonski, kao Herodijada, koja je ostala djevica i nerotkinja, jer je samo za sebe i zrcalo čuvala biserni sjaj svoje kože, zlato i miris svoje plave kose, tu zvjezdanu ljepotu, pred kojom su, kada bi se pojavila, lavovi obarali glavu i sklapali oči. Nije to žrtva! Nije se tako - djevičanski, nerodno, ne poznavajući svadbu, poput hladnoga dragog kamenja - trebao pjesnik žrtvovati ljepoti: Ništavilu. U Mallarméa se probudila sumnja da pjesništvo ne može ostati jednom i zauvijek u palači duha, i pjesnik ne može biti vječno *parnassien*. Štoviše, i da uopće nema vječnog rješenja, rješenja koje bi bilo jednom i zauvijek: svaki pjesnik mora početi iznova, ponovno i otpočетка, i mora ispuniti sudbinu koja je posebno njemu namijenjena. Svatko mora postati žrtvom neproračunato i bez najave, tako da se unaprijed ne može pripremiti. Jer onda bi već bilo nekog olakšanja, mogućnosti za uvježbavanje, čovjek bi se mogao naviknuti i naučiti. Baudelaireovo doba je minulo: on je na taj način bio žrtva; doba parnasovaca je minulo: oni su na taj način bili



žrtve; Verlaineovo doba je minulo: on je na taj način bio žrtva. Mallarmé je spoznao da on to mora biti na drugi način i prihvatio je.

14.

Veličina i opasnost današnje pjesnikove egzistencije nigdje se nije očitovala tako bjelodano kao u Stefana Georgea. Nije počeo, kao što se očekivalo, pojavljivanjem pred javnošću i rasipanjem zlata koje je poezija. Tome nasuprot: morao je spoznati Mallarméovu istinu da pjesnik bezuvjetno treba ostati izvan zajednice. Odnos prema zajednici se obrnuo: zadatak nije u traženju popularnosti, nego u zaštiti od popularnosti. George je odmah prepoznao da u pjesništvu postoji neka tajna za koju nitko ne smije znati. Ali istovremeno je vidio i da je Mallarmé s druge strane imao pravo: sterilni duh koji je zavladao modernim svijetom, a znanost ga dovela do trijumfa, prodro je i u pjesništvo. Koristi se destilirani i filtrirani jezik, daimon je prognan iz jezika. To je *poésie pure*, s kojom zajedno ide i sterilni čovjek - »užasna vizija djela od stakla« - »grijech čistog viđenja«. Ostati izvan zajednice, a ipak živjeti plodan život sa stvaralačkom



riječu daimona: to je Georgeov zadatak, i to je za njega bio Kreis - nekoliko, ali samo nekoliko ljudi, koji nisu mogli ne živjeti posvećeni život: Krug.

U Georgeovom se krugu, kao nikad, ostvario pobožni uzduh Temenosa. Čuvari svetog plamena, poput vitezova Gralovog okruglog stola, stekli su slavu na različitim područjima pisanja kao pjesnici, povjesničari, mislioci, ne za sebe, nego za nevidljivo sakralno središte. Jer trijumf Ja postaje svetogrđe u vrijeme u kojemu pojedinac može imati samo jedan jedini poziv: žrtvovati se i umilostiviti Moći glede naroda i zajednice. Iz toga se može razumjeti i velika riječ Georgeova kruga: Služba. Snaga i veličina svakog člana kruga nada se u službi Svetoj Vatri. Bili su prije viteški red nego spisateljski krug, ali i prije apostoli Svete Vatre nego vitezovi.

15.

Treće ime, ime engleskog pjesnika Roberta Bridgesa, neka bude ovdje spomenuto samo da se pokaže kako je put morao pronaći i čovjek kojega genij nije dodirnuo, ali ga je krasio uzvišeni ukus. Bridgesovo pjesništvo kraj Mallarméovog i Georgeovog ne znači ništa. Ali ako



engleski pjesnik prema svojoj prirodi i nije bio posvećen, i ako i nije bio sacer, njegov otmjeni duh i uzvišena čovječnost znali su za sacera. Pjesnikova ozbiljnost prepoznatljiva je danas po dvama znacima: prvi je pjesnička metanoia: umjesto traženja popularnosti, traži se zaštićenost od naroda, drugi je *accent religieux* - religiozni naglasak, koji nije drugo do pjesnikova spoznaja: Moći su ga izabrale za poseban zadatak. Kod Bridgesa se mogu prepoznati te dvije crte, ali budući da mu je genij bio nejak, ostao je neplodan. U svome velikom djelu (*Testament of Beauty*) ispisao je religiju ljepote; to je, istina, čisto djelo, ali je prije estetika nego pjesnička religija. Jezik mu je bliži sterilnom nego daimoničkom. Još je bolovao od bolesti koju je Mallarmé zvao *maladie d'idéalité*.

16.

Nekoliko istaknutih modernih autora misli da se u trenutku kada je Napoleon pretrpio poraz moralo izmijeniti lice svijeta. Napoleon je bio posljednji veliki čovjek koji je pokušao održati vječnu tradiciju čovječanstva, odnosno njezino ponovno usvajanje. Što je



ta tradicija vječnog čovječanstva? Ako to upitamo onoga tko o tome najviše zna, Francuza Renea Guenona, stvar bi se mogla sažeti ovako: tradicija je održanje kontinuiteta veze između čovjeka i transcendentnog svijeta, svijest o čovjekovu božanskom porijeklu i čuvanje bogolikosti kao jedinog zadatka čovjekove sudbine.

Nakon Napoleonove propasti kolektivno održanje tradicije postalo je nemoguće. Pokazalo se da se u narodu koji je postao gomilom svijest o porijeklu zatamnila, štoviše izgubila. I Napoleon se, umjesto da je uspostavio tradiciju, morao zadovoljiti s negativnošću: strasti probuđene u demonskom svijetu francuske revolucije preuzeo je na sebe i postao žrtvom. Moći su nad njim izrekle *sacer esto*, kao rimski pontifeks nad žrtvenom životinjom: budi svet i proklet, i umri u ime naroda u tom posvećenom prokletstvu. Napoleon je posljednji *rex sacer*, tragični kralj, kojemu nije uspjelo uspostaviti jedinstvo čovječanstva, i koji je propao u tome veličanstvenom pothvatu ponovnog povezivanja transcendentnog svijeta s poviješću. Time je tradicija prekinuta; održavanje veze s transcendentnim svijetom



ispalo je iz kraljevskih ruku, i to je trenutak kada se poeta sacer pojavio u svjetskoj povijesti: u liku Hölderlina, Keatsa, Shelleya.

17.

Pjesnika ne razumiju ni književna povijest, ni duhovna povijest, ni psihologija, ni sociologija, ni morfologija kulture i ni ne mogu ga razumjeti, jer su sve znanost, te mu se tako pokušavaju približiti odozdo: iz društva, odnosa, prethodnika, utjecaja. Ali tko lik poete sacera želi razumjeti polazeći samo od toga da je on žrtva, također će pogriješiti. To je samo pasivna strana pjesni ka i pjesništva, uništenje u preuzimanju, koje je mi višem stupnju upravo pobjeda. Preuzimanje sudbine univerzalnog čovjeka na sebe nužan je moment, jer: u mjeri u kojoj pjesnik žrtvuje sebe, težina se sve više premješta na bitak. I samo se u svijetu bitka može dogoditi ono što Napoleonu, *rex saceru*, nije uspjelo: reintegracija univerzalnog čovjeka - uspostavljanje jedinstva, ponovno stvaranje jedinstva transcendentnog i povijesnog svijeta. I ovdje slijedi ono što nije razumio ni



onaj tko je o pjesnikovom biću žrtve već imao nekog pojma. Potpunost razumijevanja ovisi o spoznaji da bit pjesničke egzistencije ne počiva na tome pasivnom momentu, nego na aktivnom. A ta je aktivnost: pjesnik ne samo da čuva tradiciju nego je uvijek i iznova stvara, i to snagom logosa, riječi. Kada kraljevska vladavina više nije umjela održati vezu s božanskim bitkom, nastupio je pjesnik, koji vezu održava: preko riječi. Ali ne samo da je održava nego je neprestano iznova stvara kao ugovor, most i vezu – nastavlja vječnu ljudsku tradiciju i obnavlja savez s božanskim.

18.

Sada je već sazrela situacija kada se mogu povući paralele između antičkog i modernog pjesnika. O pjesniku se ni u kojem razdoblju nije moglo bez ostatka suditi kao o pukoj društvenoj, povijesnoj ili duhovnoj pojavi. Pjesnik je uvijek bio vid tradicije uzete u Guenonovom smislu, a zadatak mu je: održavanje kontinuiteta veze između čovjeka i transcendentnog svijeta, svijest o božanskom porijeklu čovječanstva i



čuvanje bogolikosti kao jedinog bitnog zadatka čovjekove sudbine. Antički pjesnik, indijski, iranski, kineski, egipatski, grčki, živio je davno u narodu koji se i sâm sa svima, sa svećenicima, s vođama, s kraljevima, nalazio u tradiciji, i tu nije bilo potrebno iznova stvarati tradiciju. Razlika između antičke i moderne egzistencije je upravo u tome da tadašnjem čovjeku povezivanje povijesnog i transcendentalnog svijeta nije bio problem, nego zbilja i činjenica dana skupa s ljudskim životom. Upravo zato što se djelovanje nekadašnjeg sacer pjesnika, proroka, mislioca, kralja, državnika u životu zajednice razumjelo samo po sebi, svatko je bio svjestan da sacer biće postoji.

Razlika između antičkog i modernog pjesnika nije u pasivnoj egzistencijalnoj situaciji. Razlika je u tome da moderni pjesnik na svojim ramenima - ostavljen sâm, ismijan, ocrnjen i obilježen kao pajac, s težinom simbola cjelokupne ljudske veličine, potpuno sam i iz sebe - treba održati tradiciju i iznova je stvoriti snagom Svete Riječi: treba obnoviti savez između božanskog bitka i ljudske sudbine. Kada je Isus činio čuda zaprepašćujući svoje učenike, rekao je, ne svojim učenicima, nego



čovječanstvu: ne čudite se, jer ćete činiti stvari koje su mnogo veće od onih koje ja činim - u moje ime. Obnova saveza između ljudske sudbine i božanskog bitka zadatak je kralja, svećenika, državnika, ali prije svega sacera.

Sve to antički pjesnik nije znao i nije mogao znati. Ali u prepoznavanju stvaralačke prirode logosa nalazila su se oba pjesnika. Pjesnik je biće koje koristi prajezik. Ne kolokvijalni jezik - osakaćeno sredstvo; ni sterilni jezik, herodijski jezik apstraktnog djevičanstva, kojega se Mallarmé toliko užasavao. Pjesnički jezik je daimonički jezik, koji poput tradicije čuva u sebi ime svake Moći univerzuma - čuva u sebi čarobne magične znakove koji oslobađaju ili obuzdavaju Moći, čuva u sebi sjećanje na božanski prajezik. Što je to sjećanje na prajezik? - Sposobnost stvaranja snagom riječi. Prajzik je tvorac bitka, svjetotvorna riječ. Za taj jezik Hölderlin kaže da je najopasnije od svih ljudskih dobara - sacer riječ je nabijena prikrivenim nadljudskim moćima, i dodir neupućene ruke može iz nje iščarati čudovišta. Samo onaj čije je biće sacer može poznavati način magičnog dodira.



Drugi tu riječ ne smije ni izreći, jer priziva opasnost za sebe i ljude. On je neupućen, mađioničarev šegrt, kojega demon ne služi, nego uništava.

Pasivni zadatak poete sacera je da bude žrtva - da uzme na sebe demone koje je izazvalo potonuće naroda i pogine, aktivni zadatak: s logosom stvarati, uvijek iznova i neprestano, iz sebe sama, u kobnoj ostavljenosti na cjedilu, vezu između božanskog bitka i ljudske sudbine. Što je sujetna, profana i neupućena ruka pokvarila, treba se uspostaviti neprestanim nadilaženjem: treba istrgnuti bitak potonuo u materiju, unijeti svjetlost, snagu, znanje, dubinu, istinu, ljepotu, čudo i mnogo više od toga, jer: u moje ćete ime činiti mnogo veće stvari nego što sam ih ja činio. To da sam predan Moćima nije dovoljno, trebam ih i zgrabiti. Nije dovoljno doživjeti svijet, potrebno ga je i iznova stvoriti. Božanski bitak za čovjeka nije samo otvoren nego se mora uvijek iznova otvarati. I ono što moram platiti za to nije malo, to sam ja sam: moram postati žrtva. Ali nije dovoljno da poginem, i žrtva je malo: snagom riječi moram otvoriti nadljudsko. Samo onda mogu biti sacer.

